

לדפואת והצלחת מורנו ורבנו שליט"א

גליון
המעייץ

שיחה זו נערכה משיחותיו של
מורינו הגה"ג רבי שלום מאיר הכהן וולך שליט"א

בראשית התשפ"ו



ניתן להשיג את החוברת במייל amosibennun@gmail.com
או בטלפון 054-6211070

"ועין עושה פרי"

ת

תורה מתחילה מבראשית, בהכרח עלינו לומר שגם בספר בראשית יש הוראה והדרכה. אין בתורה דבר שאינו הוראה והדרכה. לכן מי שילמד את ספר בראשית, את פרשת בראשית, ולא יפיק מכל פרשה שהוא לימוד הוראה כלשהי, הדרכה כלשהי - תורה לא למד. יתכן שקעת הוא חכם יותר, פקח יותר, נבון יותר. יתכן שאפקיו התרחבו, שמשגיו התעמקו. הכל יכול להיות, אך תורה זו אינה. פרשה שממנה לא לומדים הדרכה, הלכה למעשה - אינה תורה.

בדגמה לדברים, נביא רעיון נפלא של הסבא מקלם, זכותו תגן עלינו. בסוף ברכות (סא ע"א) נאמר שדרך ארץ של תורה היא שאדם לא ילך אחרי אשה. מנוח, אבי שמשון, לא נהג כך, שנאמר: "וילך מנוח אחרי אשתו" (שופטים יג, יא). אומרת הגמרא: מנוח עם הארץ היה. הוא לא נהג בהנהגה של בן תורה. יהודי טוב שקנים תרין ג' מצוות, אך בן תורה לא היה.

אומרת שם הגמרא: לא רק שעם הארץ היה, שכן תורה לא היה, אלא גם בחדר לא למד. "אפלו מקרא לא קרא". מנוח לא למד בחדר את ספר בראשית. מדוע? משום שבספר בראשית, בפרשה של אליעזר, כשהוא מביא את רבקה ונערוֹתיה אל יצחק, נאמר: "ותלכנה אחרי האיש" (בראשית כד, סא). מכאן לומדים שהאשה צריכה ללכת אחרי האיש ולא לפניו. ומנוח שנתן לאשתו ללכת לפניו - גם בחדר לא למד. עד כאן דברי הגמרא.

שואל הסבא: מה הראיה שלא למד בחדר? אנחנו שכן למדנו בחדר, שכן עברנו על ספר בראשית - האם היינו מדיקים דיוק זה מהחמש? האם אנחנו לא נזקקים לשם כך לגמרא? הוא למד את ספר בראשית, למד את הפרשה הנפלאה של שליחות אליעזר, של המבחן שעשה לרבקה, של ההתמודדות שלו עם בתואל ועם לבן, שיצחק הביא את רבקה אהלה שרה אמו ושהענן חזר אל האהל. את הכל הוא למד, והוא לא דיוק בפסוק.

רואים מכאן, אומר הסבא מקלם, איך למדו בחדר חמש. לא עברו על פסוק מבלי לשאל איזו הדרכה יש בפסוק זה, איזו הוראה יש בפסוק זה, מדוע הפסוק מרגיש "ותלכנה אחרי האיש". ואם מנוח לא ידע את הדברים האלו ולא ישם אותם, אחת משתיים: או שהוא באמת לא למד בחדר, או שישב על הספסל וחלם. אבל בחדר לא

יתכן שהמלמד עבר על פסוק כזה ולא אמר לילדים מה לומדים ממנו, מה מפיקים ממנו.

אנחנו נשתדל לעמוד על פסוק אחד בספר בראשית, להביא אותו מעט יותר לעמק, עד כמה שהזמן ירשה לנו. אך לא נסתפק בכך שאנחנו פעת מבינים פסוק אחד יותר, שרוממנו את המשנים שלנו, שאנחנו חכמים ונבונים יותר. אלא לאחר שנבין טוב יותר את הפסוק - איזו הוראה, איזו הדרך יכולה להיות לנו מהפסוק הזה, ואם הזמן יספיק לנו, אולי נוכל לבחון את הפסוק הזה משלושה צדדים.

הגמרא אומרת (בבא קמא ל ע"א): מי שרוצה להיות חסיד, מי שרוצה להגיע למדת חסידות, לשלמות מחלטת - אחד אומר שיעסק בעניני נזיקין, אחד אומר שילמד עניני ברכות, השלישי אומר שישתלם במסכת אבות.

מסביר שם המהרש"א (בחדושי אנדרות) ששלמות האדם נבנית בשלוש בחינות: האדם השלם צריך להיות טוב בדרךים שבין אדם למקום, טוב בדרךים שבין אדם לחברו, והחשוב לא פחות - טוב בדרךים שבין האדם לעצמו. ואלו הם שלשת הדרךים שנמנו שם: "האי מאן דבעי למהוי חסידא" - מי שרוצה להיות חסיד, יעסק בעניני נזיקין - שלא יזיק לחברו, טוב בין האדם לחברו; או בעניני ברכות - שלמות הכרת הטוב שבין האדם לבוראו; או בעניני אבות שמדריכים את האדם בשלמות המדות - שלמותו של האדם בשלעצמו.

בעזר ה' נשתדל להקיף את הפסוק הזה מכל שלשת הבחינות, את ההדרכה, את ההוראה שתהיה לנו מהפסוק הזה למעשה.

הפסוק (בראשית א, יא), ודברי רש"י על הפסוק: הקדוש ברוך הוא צוה לארץ להוציא עין פרי עשה פרי למינו. אומר רש"י: "עין פרי - שיהיה טעם העין בטעם הפרי". כלומר, מלבתחלה בקש הקדוש ברוך הוא שכל העצים, קלפת העצים, העץ עצמו, ישאו טעם של פרות. קלפת הפננו תהיה בטעם הפננו, קלפת התפוח תהיה בטעם תפוח - לא קלפת הפרי, אלא גם קלפת העין.

ואלו הארץ לא עשתה כן, אומר רש"י, אלא "ותוצא הארץ עין עושה פרי" (בראשית א, יב), ולא עין פרי. ולפיכך, בשנתקלל אדם, נפקדה גם היא ונתקללה עליו, שנאמר: "ארורה האדמה בעבורך" (בראשית ג, יז).

הארץ הצטוותה להוציא עין פרי עשה פרי, שגם טעם העין יהיה בטעם הפרי, והארץ לא עשתה כן. הוציאה עין שכלעצמו הוא טפל, רק פרותיו טעימים וטובים. היא לא עשתה כפי שנצטוותה.

שואל המהר"ל מפראג (בספרו "גור אריה") שתי שאלות בסיסיות מאוד: השאלה הראשונה: האם באמת הארץ יכולה לסרב לפקדה? ולכאורה ודאי שלא.

האם מתג החשמל יכול לסרב לפקדה ולהדליק את הנורה? ברצותו הוא מדליק וברצותו אינו מדליק? לכאורה הארץ קבלה פקדה מהקדוש ברוך הוא, מהבורא, והיתה אמונה למלא אחריה. איד יתכן שהארץ יכולה היתה לסרב?

השאלה השניה: נניח שהיא יכולה לסרב, ורואים שהיא יכולה לסרב, בלי שנבין כיצד היא יכולה לסרב - מדוע שתסרב? הרי אין לה יצר הרע. כשאנחנו לא מקימים פקדה, כשאנחנו לא פועלים כפי שאנחנו צריכים לפעול, זה משום שמתרוצצים בנו רצונות אחרים. אבל איזה רצון אחר יש לארץ? ולמה שיהיה לה רצון לא לקיים את מה שנצטוותה?

לפני שנעמיק עוד יותר בדברים, ראוי למסר הודעה קצרה: מה עושים במקרה כזה, כשנתקלים ברש"י קשה, ואנחנו חושבים לעצמנו על השאלות האלו ואין לנו תשובה? ממשיכים הלאה. אנחנו לא קבלני תשובות, ואנחנו לא חייבים למצא תשובה לכל דבר, ואנחנו לא צריכים, לא חייבים, וגם לא מסגלים למצא תשובה לכל דבר.

המדרש בשיר השירים רבה (פרשה ה, ח) מספר על שלמה המלך, שבחכמתו השכיל להבין דברים עמקים בחמש, בתורה, באמצעות המשלים שהמציא. משל למה הדבר דומה? משל לארמון שהיו לו פתחים רבים, וכל אדם שהיה נכנס לא היה מוצא את הדרך חזרה, היה טועה בנכבי הארמון. בדמיון שלנו אנחנו מסגלים להבין זאת יותר במערה - נכבי מערה, שמי שנכנס אליה לא יוצא, שם תהיה קבורתו. עד שבא חכם אחד וקשר פקעת של חבל על פתח המערה. כעת כל מי שרוצה יאחז בחבל וכמה שהחבל ישתרע לו, יוכל לסיר במערה, וכשירצה לצאת חזרה, יוכל לצאת בעזרת אותו החבל. כך שלמה המלך המציא את המשלים שלו, שבעזרתם נוכל להגיע לחקר דברים עמקים.

זהו משל אחד של המדרש. משל שני: משל לחרשה של קנים שלא היה יכול אדם להכנס לתוכה, עד שבא פקח אחד ונסח את הדרך, ויכולים עכשו גם אחרים לעבר דרכו. משל נוסף: באר עמקה שיש בה מים צוננים, ואף אחד לא יכול להגיע אליה, עד שקשרו חבל לחבל, משיכה למשיכה, והגיעו למים הצוננים.

מה זה אומר לנו? מי שבקי באותו ארמון, מי שמתמצא בנכבי המערה, אין לו שום בעיה להכנס, לסיר ברצונו. אבל מי שבאמת לא מתמצא בנכבי המערה ולא ימצא את דרכו בארמון, שישאר בחוץ עד שיבוא מרדך מורה דרך, או עד שיהיה מישהו שימציא את החבל. קשיות חזקות. חז"ל ידעו מה שהם אומרים והתורה ידעה מה שהיא כותבת, ומי שיכול להבין את הדברים יבין אותם, ואם אני לא מבין אותם, אני אחכה. כשאגדל אבין.

לאשרנו, רבותינו הקדושים נדרשו לנושא הזה ומסרו לנו את החבלים, את מפתח

הזהב, הכינו לפנינו את הדרך כדי להבין, למצא את הדרך במקום הזה, ואנחנו נלך בעקבותיהם.

רבנו הלבוש, רבי מרדכי יפה בעל הלבושים (חבר עשרה ספרים שלכלם קרא על שם מלבושים שונים - לבש האורה, לבש חכמת, לבש הארנמן), והוא מביא שם את שאלות המהר"ל מפראג וכותב כך: "לוי ההכנה היתה בפשוטה שהארץ סרבה למלא פקדה, הקשיה היתה קשיה חזקה ולא היתה לה תשובה".

משום שכאשר יעקב אבינו סים את הפרק של חייו, את ההתמודדות רבת השנים עם לבן, וירד לארץ ישראל וחשש מפני הפגישה עם עשו, בלילה נטפל אליו מלאך, שרו של עשו, נאבק אותו, ויעקב אבינו נצח אותו. מבקש ממנו יעקב אבינו ברכה. אומר לו המלאך: "מה שמך? ויאמר יעקב. ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל, כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל" (בראשית לב, כח-כט). אומר שם רש"י: "עם אנשים - לבן ועשו".

שואל הרב מבריסק שאלה: עם לבן הוא באמת כבר התמודד וכבר יכול לו, אבל הרי עם עשו הוא עוד לא התמודד - הרי הפגישה עם עשו היתה למחרת הפגישה עם המלאך! איך המלאך יכול היה כבר לומר לו "כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל"? התשובה היא, אומר הרב מבריסק: מכיון שהשר הזה היה שרו של עשו, ויעקב אבינו נבר על המלאך - אם גוברים על המלאך, גוברים על האמה. (וממילא, באמת ההתמודדות שלנו גם בימים האלו, גם עם השונאים שלנו היום, היא צריכה להיות בשרשה ההתמודדות למעלה יותר מאשר - לא פחות על כל פנים מאשר - ההתמודדות למטה. ובזה כל אחד יכול להיות חיל).

לעניננו, כפי שאנחנו מוצאים שלכל אמה יש שר במרום, כך לכל בריאה ובריאה יש שר, מלאך, שממנה עליה. ידועים דברי המדרש (בראשית רבה פרשה י, ז): "אין לך כל עשב ועשב שאין מלאך עומד על גביו ומכהו ואומר לו גדל". פרושו של דבר: אין לך בריאה בעולם עד העשב הבודד, הקטן, הזניח, שאין מישהו שממנה עליו - מלאך רוחני, בוח רוחני, שממנה עליו וממנה על הצמיחה שלו, כפי שהוא נפקד.

כשהמצרים טבעו בים סוף, אומרים חז"ל שהיהודים חששו. הם לא ראו את הטביעה של המצרים, רק ראו שהם נצלו והים, חומות המים התמוטטו. לא ידעו מה קרה עם המצרים וחששו שמא בשם שהם עולים מצד זה, המצרים עולים מצד האחר. כלומר חששו - הפשטות הרי אומרים שקריעת ים סוף היתה בחצי העגול - חששו שהמצרים לא נכנסו כלל הים אלא יתקיפו אותם מצד אחר.

אמר הקדוש ברוך הוא לשר של ים, כך אומרת הנמרא (ערכין טו ע"א), לפלט את הגופות של המצרים, כדי שבני ישראל יהיו רגועים, ואם יהיו רגועים הם יוכלו לשיר שירה. והשר התוכח, והשר התעמת, והשר אמר שהוא לא רוצה לפלט. "יש עבד שרבו

נותן לו מתנה ונוטלה ממנו?" והקדוש ברוך הוא הכטיח לו שיתן לו גופות אחרות במפלת סיכרא, "שנחל קישון גרפם" (שופטים ה, כא). אנחנו מוצאים כאן ובו, דו-שיח, בין הקדוש ברוך הוא בכיכול לבין השר הממנה על הים.

רבי פנחס בן יאיר הולך בשליחות מצוה (חלין ז ע"א), הולך בשליחות מצוה כדי לפדות שבויים. בדרך הוא נתקל בנהר שחוסם את דרכו - נהר גינאי. ואומר לנהר: "חלק לי מימך", תן לי לעבר. אומר לו הנהר: לא. "אתה עושה רצון קונך ואני עושה רצון קוני. אתה ספק עושה ספק אינך עושה, אני ודאי עושה". רבי פנחס בן יאיר הכריח אותו להחלק לפניו.

אומרים שם התוספות שרבי פנחס בן יאיר לא התנוכח עם הנהר - אי אפשר להתנוכח עם נהר. הוא התנוכח עם שרו של הנהר.

רבי אלעזר בן דרדיא, שהגמרא מספרת עליו (עבודה זרה יז ע"א) שחזר בתשובה ובקש: "שמים בקשו עלי רחמים", והשמים לא רצו. "ארץ בקשי עלי רחמים", "הרים ונגיעות בקשו עלי רחמים". אומרים שם גם התוספות שאין הכונה לארץ - הכונה היא לשר של הארץ, לשר של הרקיע, לשר של ההרים והנגיעות.

רבתינו נתנו לנו "פרק שירה". כל בעל חיים אומר פסוק שהוא תמצית שירתו וחיו. מסביר הרב בלדך (בספרו "שערי דעת") שאין הכונה לצפרדע וליתוש ולפיל ולנמלה - הכונה היא לשירים שלהם, אותם כוחות רוחניים שבהם הם תלויים. אותם כוחות הם מלאכים. מלאך אומר שירה, כל מלאך אומר שירה בבחינתו, בבחינת הבריאה שעליה הוא מפקד.

הנצי"ב מוולוז'ין במבוא לספרו "העמק דבר" (על ספר בראשית) מבאר את דברי חז"ל: "בוקע חלוני רקיע ומוציא חמה ממקומה". ברור שאין הכונה לחמה הנשמית היוצאת מחלון, אלא הכונה לכוחות הרוחניים המתחילים לפעל עם זריחת החמה בכל מקום ומפסיקים לפעל עם שקיעת החמה.

העקרון המהותי הוא שעל כל בריאה ממנה כוח רוחני. יסוד זה מסביר את התמיהה המפרסמת של רבנו הר"ק על מבחן אליהו הנביא נגד עובדי הבעל בהר הכרמל (מלכים א יח). המדרש מספר שאלהיו לקח שני פרים ורצה שהפר האחד ילך לעובדי הבעל, אולם הפר סרב. הפר אמר לאלהיו הנביא: "שנינו, אני והפר השני, מאותה אם יצאנו, באותו מרעה גדלנו, אנחנו זהים לחלוטין. מדוע בחלקו יעלה לקרבן לה' ובחלקי אהיה קרבן לבעל?" אמר לו אליהו שגם על ידו יצא שם שמים, והתנה שאלהיו הנביא ימסר אותו בכבודו ובעצמו לעובדי הבעל, וכך נאמר: "ויקחו את הפר אשר נתן להם" (מלכים א יח, כו).

הר"ק שואל: אם היה כאן ובוה כה ברור שהשם הוא האלוקים, מדוע היה צריך

לאחר מכן בירידת האש מן השמים? הרי בלם כבר ראו את גדלת השם!

התשובה היא שלא מדבר בוכוח ממשי שבו השם פתח את פי הפר, שהרי כך לא מזכר בשום מקום בכתוב, ולא היה כאן גם דומה לפתיחת פי האתון של בלעם (במדבר כב, כח). המדרש לא בקש לומר שהיה כאן גם כזה. אלא הוכיח היה עם שרו של הפר - המלאך הממנה על הפר. אותו מלאך טען שאין זה צורך שבחלק הפר שלו יצא חלול שם שמים, ואלו בחלק הפר האחר יצא קדוש השם.

הדברים פשוטים ומוכנים מאליהם. החדוש העקרי בדברי הלבוש הוא: אלו היה מדבר בארץ עצמה, הרי הארץ היא כמו רובוט, ואינה יכולה לרצות או שלא לקים את שנצטווה. אולם הואיל ומדבר בכח הרוחני הממנה על הארץ, לכוח זה יש כבר בחירה עצמית, והוא יכול לקים או שלא לקים את מה שנצטווה עליו.

השיחה אינה עוסקת במלאכים בשלעצמם, אלא באדם. הקב"ה לא רוצה שנלמד מהו מלאך - הוא רוצה שנלמד מהו בן אדם. את כל השיחה ננחיל לעצמנו בצורה מאוד נוקבת.

הסבא מקלם כותב שיש לו הוכחות שהמלאכים הם בעלי בחירה. דבר אחד ידוע: מלאך מקים את רצון הקב"ה. בשעם ישראל קבל על עצמו לקים את רצון הקב"ה ואמר "נעשה ונשמע" (שמות כד, י), ויצא בת קול ואמרה: "מי גלה לבני רו זה שמלאכי השרת משתמשים בו?" (שבת פח ע"א). מלאכי השרת מוכנים למלא כל דבר ללא תנאי.

אולם מאותו "נעשה ונשמע" אנו למדים שהם היו יכולים שלא לשמע. אין מדבר במתג השמל האומר "נעשה ונשמע". מלאכים הם ישויות רוחניות קימות, יודעות, חושבות ומשיגות.

הרמב"ם כותב בהלכות יסודי התורה (פרק ב, יז) שהקטן שבמלאכים גדול בהשגתו מהגדול שבבני האדם. אלו ישויות רוחניות שאין לנו בהן משג. מבחירתן הן אומרות שירה, מבחירתן נהר דיגור יוצא מזעתן של חיות הקדש (דניאל ג, י). הן עומדות רועדות וחלות ומזדעזעות לפני הקב"ה, משיגות את כוחו, גבורתו ויכלתו.

הרמב"ם מסביר שיש דרגות בהשגה של המלאכים, ואין לנו צורך להשיג זאת. אולם הואיל והן ישויות בעלות בחירה, הן יכולות לעשות או שלא לעשות - רק שהן בוחרות תמיד לעשות.

הסבא הראשונה לבחירתם של המלאכים בטוב היא שאין להם יצר הרע. משה רבנו שאל את המלאכים שרצו שהתורה תשאר אצלם: "כלום יצר הרע יש לכם?" (שבת פח ע"ג). רש"י על הפסוק "וסעדו לבכם אחר תעברו" (בראשית יח, ה) מביא את המדרש: "לבכם" ולא "לבבכם" - מכאן למדנו שאין יצר הרע במלאכים. יש להם רק לב אחד, רק רצון אחד - לעשות את רצון הקב"ה.

ראשית, למלאכים אין יצר הרע. אולם הדבר החשוב הרבה יותר הוא: לנו יש בחירה, וכשיש בחירה יש גם התלבטות. במלאכים יש בחירה אך אין התלבטות. מדוע? הסבא מקלם מסביר: גם לאדם שיש לו בחירה חפשית מחלטת, אם הוא יעבר בחוץ בקר הנורא, כפור של סיפיר, וידו תהיה בואבת מקר, לא יעלה בדעתו להרתיח דוד מים ולשים את ידו לתוכו, כפי שמפשירים בשך מהמקפא. מדוע? כי הוא יודע שזה יזיק לו. אדם בר דעת לא שם יד באש. האם לא היתה לו בחירה? בחירה היתה לו, אך התלבטות לא היתה לו. אדם יודע שאש בואבת.

עבורנו, העברה איננה אש. אנחנו יודעים שזו עברה, שמענו שזו עברה, אך אנחנו לא רואים את האש. כשאנחנו לא רואים את האש, אנחנו עלולים לשים בה את היד. נתן לדמות הדבר להבדל שבין אש גלויה למיקרוגל. כדי למנע הכנסת יד למיקרוגל צריכים באמת את האזהרה המפרשת, משום שזו אש שאינה נראית. עבור המלאכים, העברה היא אש גלויה.

אש העברה היא אש רוחנית. אנחנו, כשאנחנו נשמעים, נזהרים מאש נשמית ולא מאש רוחנית. המלאכים, שהם רוחניים, רואים את העברה, ועבורם עברה רוחנית היא אש מוחשית, כי הם חיים בעולם רוחני.

רבי מאיר שמחה מדינסק, בעל ה"אור שמח", בותב בספרו "משך חכמה" (על פרשת שמות): מעמד הר סיני למעשה לא היה כדי לתת תורה לעם ישראל, שכן במעמד הר סיני לא קבלנו תורה. במעמד הר סיני רק שמענו שתי דברות וקבלנו את עשרת הדברות, אך את התורה עצמה קבלנו כעבר ארבעים יום, כשמשה רבנו הוריד לנו את התורה מהשמים.

מדוע אם כן היה כל המעמד הגדול והנורא שנצטוונו שלא לשבח אותו? רק השמר לך ושמר נפשך מאוד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלביך כל ימי חייך והודעתם לכניד ולבני כניד יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחרב" (דברים ה, ט-י).

הרמב"ם בותב שבמעמד הר סיני אנחנו התנסינו והתעלינו לידיעה אחת ברורה ומחלטת (הלכות יסודי התורה פרק ח). כל העם הגיע לדרגת נבואה וראה במוחש, שמע במוחש, שהקב"ה נותן למשה רבנו את התורה. לפיכך, כעבר ארבעים יום, כשמשה רבנו הוריד לנו את התורה, ידענו שהוא נביא אמת, והאמונה שלנו בו היתה שלמה ומחלטת. זהו למעשה פסוק בתורה: "הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם" (שמות יט, ט).

מעמד מתן תורה, מעמד הר סיני, בפס את הידיעה שלנו - לא את האמונה. האמונה

שָׁלָנוּ בְּמִשָּׁה רַבְּנוּ הִיְתָה כָּבֵד בְּקִרְיַת יָם סוּף: "וַיֵּאֱמִינוּ בָּהּ" וּבְמִשָּׁה עֲבָדוֹ" (שְׁמוֹת יד, לא).
אֵד יִדְעָה שְׁמִשָּׁה רַבְּנוּ נְבִיא הִנְחִלָה לָנוּ בְּמַעֲמַד הָרַ סִינִי.

עַד כֵּאֵן דְּבָרִים יְדוּעִים, דְּבָרֵי הַרְמָב"ם. הַמִּשָּׁד חֲכָמָה שׁוֹאֵל עֲלֵיהֶם שְׁאֵלָה נִזְכָּרְתָּ:
מִשָּׁה רַבְּנוּ הַמִּשָּׁד לְחִיּוֹת כְּאַרְבָּעִים שָׁנָה לְאַחַר מֵתֵן תּוֹרָה, וְהוּא נִשְׁאָר בְּשָׁר וְדָם. יְהוּדִי
עֲלוּל, חֲלִילָה, לְסֻמּוֹת מִן הַדֶּרֶךְ. הָרִי נִצְטוּיָנוּ: "אַל תֵּאֱמִין בְּעֶצְמְךָ עַד יוֹם מוֹתְךָ" (אֲבוֹת
פ"ב מ"ד), שְׁהָרִי יוֹחֵנָן כֹּהֵן גָּדוֹל שָׁמַשׁ בְּכֹהֵנָה גְדוֹלָה שְׁמָנִים שָׁנָה, וּלְכִסּוּף נַעֲשֶׂה צְדוּקִי
(בְּרֻכּוֹת כ"ט ע"א).

אֵיךְ נִתֵּן הַקֶּבֶד"ה לְמִשָּׁה רַבְּנוּ אִשְׂרָאֵל כֹּזֵה שֶׁל "גַּם כִּד יֵאֱמִינוּ לְעוֹלָם"? אוֹלֵי מִשָּׁה
רַבְּנוּ הִיָּה, חֲלִילָה, בְּסוּף צְדוּקִי? רַש"י אוֹמֵר שֶׁהַקֶּבֶד"ה אֵינוּ מִיְּחַד אֶת שְׁמוֹ עַל אָדָם
בְּחַיָּיו: "אֲנֹכִי אֱלֹקֵי אֲבֹרָהם" - עַל אֲבֹרָהם, שֶׁכֶּבֶד נִפְטָר; "פֶּחַד יִצְחָק" - עַל יִצְחָק שֶׁעֲדוֹן
ח' (בְּרֵאשִׁית לא, מ"ב, וְרַש"י שם).

אֵיךְ הַקֶּבֶד"ה נִתֵּן אֱמוּנָה כֹּזֵה בְּמִשָּׁה רַבְּנוּ?

הַמִּשָּׁד חֲכָמָה אוֹמֵר שֶׁמִּכְרָחִים לוֹמַר, וְלִכְאוּרָה אֵין דֶּרֶךְ אַחֲרֵת, שֶׁמִּמֵּתֵן תּוֹרָה
וְאֵילֶךְ נִטְלָה מִמִּשָּׁה רַבְּנוּ בְּחִירָה. אוֹלָם יֵשׁ לְכָרֵר: הָאֵם הַבְּנִתָנוּ הִיא שְׁמִשָּׁה רַבְּנוּ הִיָּה
לְרֹבּוֹט, אוֹ שְׁמִשָּׁה רַבְּנוּ הִיָּה לְמִלְאָד?

כְּלוּמָר: הוּא עָלָה לְשָׁמַיִם, הִשְׁיָג אֶת הַכֵּל, רָאָה מַדּוּעַ צְרִיכִים לְהַנִּיחַ תַּפְלִין וּמַדּוּעַ
אֲסוּר לְחַלֵּל שַׁבָּת. בְּעֵינֵי הַדְּבָרִים כָּבֵד הָיוּ כֹּה מוֹחֲשִׁים שֶׁהָיוּ אֵשׁ גְּלוּיָה. עַל מִלְאָד אֵין
צֶרֶךְ לְחַשֵּׁשׁ שְׁמָא הוּא יִסְטָה מִן הַדֶּרֶךְ, שְׁמָא יַעֲבֹר עֲבֻרוֹת, כִּי אָדָם שֶׁהוּא בֶר דַּעַת אֵינוּ
שֶׁם יָד בְּאֵשׁ גְּלוּיָה.

נִסְכָּם: יֵשׁ כּוֹחוֹת רוּחָנִיִּים מְמַנִּים עַל הַבְּרִיאָה - זֶה הַשֵּׁלֶב הָרָאשׁוֹן. הַשֵּׁלֶב הַשֵּׁנִי:
לְאוֹתָם כּוֹחוֹת רוּחָנִיִּים יֵשׁ בְּחִירָה, כִּי הֵם יִשְׁוִיּוֹת עֲצָמָיוֹת. אוֹלָם מִתּוֹךְ בְּחִירָה, מִתּוֹךְ
אוֹתָהּ בְּחִירָה עֲצָמָה, הֵם בּוֹחֲרִים רַק בְּטוֹב וְלֹא בָרַע, כִּי הַטּוֹב כֹּה מוֹחֲשִׁי בְּעֵינֵיהֶם וְהָרַע
כֹּה נּוֹרָא בְּעֵינֵיהֶם, עַד שֶׁאֵין לָהֶם הַתְּלַבְּטוֹת בְּאוֹתָהּ בְּחִירָתָם בְּטוֹב. הֵם "גְּבָרֵי כֹחַ עֲשִׂי
דְּבָרוֹ לְשִׁמְעַת קוֹל דְּבָרוֹ" (תְּהִלִּים ק"ג, כ).

הַשְּׁאֵלָה הַמִּתְעוֹרֶרֶת: אֵיךְ כָּכָל זֹאת מִצָּאנוּ מִלְאָכִים שֶׁלֹּא עָשׂוּ אֶת שְׁלִיחוֹתָם?
לְדַגְמָה, הַמִּלְאָד שֶׁנִּצְטָנָה לְהוֹצִיא "עֵץ פְּרִי עֵשֶׂה פְּרִי" (בְּרֵאשִׁית א, יא), שֶׁנִּצְטָנָה לְהוֹצִיא
עֵץ שִׁטְעָם הָעֵץ וּפְרִיו שֶׁנָּה, וְהוּא כִּשְׁלִיחוֹתוֹ - הוֹצִיא עֵץ שִׁטְעָמוֹ כִּשְׁלִיחוֹתוֹ טָפֵל,
רַק לְפָרִי יֵשׁ טַעַם.

כְּדִי לְהִבִּין נַחֲזֹר לְסַפּוֹר שֶׁסִּפְרָנוּ קֶדֶם - הַגְּמָרָא (חֲלוּן ע"א) הַמְּסַפֶּרֶת עַל רַבִּי פִּנְחָס בֶּן
יֵאִיר וְנֶהָר גִּינְאִי. רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יֵאִיר הוֹלֵךְ בְּשְׁלִיחוֹת מִצְוָה, רוֹצֵה לְפָדוֹת שְׁבוּיִים, וְנִתְקַל
בְּנֶהָר הַסּוֹנֵר אֶת דְּרָכּוֹ.

הוּא אוֹמֵר לְנֶהָר - הָאִמִּירָה אֵינָה לְנֶהָר עֲצָמוֹ אֲלָא לְשֵׁר שֶׁל הַנֶּהָר - הוּא מִתְעַמֶּת עִם

המלאך: "נהר גינאי, חלוק לי מימדי!"

אומר הנהר: "לא."

מדוע לא?

"אני צדיק ואתה צדיק. אתה עושה שליחות המקום ואני עושה שליחות המקום. כמו שאתה מצוה על פריזון שבויים, כך אני מצוה לזרם."

צודק הנהר? צודק. לא זו בלבד, הוא אומר: "אתה ספק עושה ספק אינך עושה, אני נדאי עושה." צודק הנהר - הוא צודק עוד יותר.

מה עונה לו רבי פנחס בן יאיר? הוא מטיל גזרה: "אם אין אתה חולק לי מימדי, הריני גוזר עליך שלא יעברו בך מים לעולם!" מיד חלק לו את המים.

מה כתוב כאן? אם זה לא היה מלאך, אם זה היה הרב מבריסק, מה הוא היה אומר? "אני עושה רצון המקום. אמרו לי לזרם, אני זורם. אתה חושב שאתה צדיק יותר? אתה חושב שאני צריך להבקע? בקש מהקב"ה שיגזר עלי להבקע."

צודק. איזו טענה היא: "הריני גוזר עליך שלא יעברו בך מים לעולם"? הנהר שליח, הוא ממנה, הוא נצטווה לעשות שליחות. נצטווה לזרם. בא צדיק ואומר "תרשה לי לעבר?" אני עושה את שלי, תעשה אתה את שלך. תוכל לגזר עלי? תגזר, לא תגזר - זה לא משנה. כשם שקבלתי שכר על הדרישה, כך אקבל שכר על הפרישה. אני נצטוותי לזרם - אני זורם. נצטווה לחדל - אחדל. עם מה אתה בא אלי?

אציג כאן אפשרות אחרת, ואולי אף אוכיח אותה. רואים מכאן: מלאך הוא ישות. אמרנו: ישות בעלת בחירה. רק ההכרה שלו בגדלת הבורא היא בה מוחשית, עד שהוא אינו מעלה בדעתו לעבר עברה. אולם יתכן שבסיטואציה מסוימת הוא בכל זאת יעבר עברה - אם יאמרו לו להתבטל, לזה הוא אינו מוכן. להתבטל.

הוא ישות, אין יצור שמרגיש את עצמו שאין לו יצר קיום. וברגע שרבי פנחס בן יאיר אמר לו: "תשמע, אתה טוען שאתה צדיק - הכל נכון, אך אני אבטל אותך", הנהר אמר: "בסדר, בסדר. אתה יודע מה? תעבר. רק תן לי לחיות."

אנו נתקלים בספר בראשית בחטא של מלאכים, וקעת נבין אותו באופן מוחשי יותר. אי אפשר לקרא לזה אפלו חטא, שהרי הם לא קבלו תורה ולא נצטוו שלא להתנאות. המלאכים שבאו להפך את סדום אמרו ללוט: "כי משחתים אנחנו את המקום הזה" (בראשית יט, ג).

חז"ל אומרים שמאז שאמרו את המלים האלו, למרות שתוך כדי דבור הם אמרו "כי שלחנו ה' לשחתה" - זה לא אנחנו, זה הקב"ה - אך הם נדחו ממחיצתו של הקב"ה, ולא הרשו לחזר חזרה (חז"ן צא ע"ב). עד זמנו של יעקב אבינו במחזה הסלם, "מלאכי אלקים

עולים" (בראשית כח, יב) - אלה אותם מלאכים שלא יכלו לעלות עד אז.

מה כתוב כאן? כתוב שיצר הרע אין להם, אך הם אוהבים להיות במרכז. הם אוהבים שיעריכו אותם. "משחתים אנחנו את המקום" - איך מבינים את זה? יצור חי, נושם, מכיר בעצמו, אוהב להיות במרכז. אפילו מלאך. וזה אינו שייך ליצר הרע.

רק כך אפשר להבין: אנו מוצאים שבשנאים גדולים שבגדולים נפגשו במלאכים, הם חלקו להם כבוד. בשביל מה? אני חולק כבוד לקב"ה, אני עבדו. אך מלאך הוא יצור ששולח אלי בשביל משהו. אם כך, שיאמר את השליחות שלו.

יהושע בן נון השתחוה למלאך (יהושע ה, יד), ויהושע הכהן הגדול, כשהוא שוחח עם המלאך, אמר לו כל הזמן: "אדוני" (זכריה ג, ד). בשביל מה הוא צריך את זה? עושה רשם שזה טוב למלאך שקוראים לו "אדוני", שמשתחוים לו.

אני חוזר שוב: אנו פשוט נתקלים כאן במאפיינים אנושיים. חז"ל לא רצו לומר לנו את זה אלא כדי שנבין יותר טוב את עצמנו. זה אינו שייך ליצר גאונה וזה אינו שייך לחטא. זה שייך ל: אדם, יצור חי, בעל הכרה, אינו אוהב להתבטל ואוהב להדגיש את עצמו.

הגמרא אומרת (שבת פח ע"א) על הפסוק "ארץ יראה ושקטה" (תהלים ע"ו, ט): הארץ פחדה, לאחר מכן נרגעה. "אם יראה למה שקטה, אם שקטה למה יראה?" - זה סתירה. בתחלה יראה, לאחר מכן שקטה.

הארץ פחדה כל הזמן שמא לא יקבלו ישראל את התורה, ואם הם לא יקבלו את התורה, הקב"ה יתפך את כל העולם לתהו ובהו. משקבלו את התורה, הארץ נרגעה. קרוב לודאי שאין הכוונה לארץ עצמה, אלא לאותם כוחות רוחניים הממנים על הארץ ומלוואה. מה פרוש "יראה ושקטה"? האם טרניזיסטור פוחד בשהולכים לפרק אותו? מלאכים פוחדים בשהולכים לבטל אותם, ונרגעים כאשר זכות הקיום שלהם ממשיכה להיות מבטחת.

הגמרא המפרסמת במסכת פסחים שואלת (פסחים נג ע"ב): מה ראו חנניה מישאל ועזריה למסר נפשם על קדוש השם, שהשליכו את עצמם לכבשן האש? מסבירים שם התוספות שזו לא היתה ממש עבודה זרה, זו היתה רק אנדרטה לכבודו של מלך. הם למדו קל וחמר מצפרדעים.

שואלים רבותינו: הרי לצפרדעים אין יצר הרע! הצפרדעים נצטוו לקפץ לתנורים, והם קפצו (שמות ז, כח). יצר הרע אין להם, אך יצר קיום יש להם. ואם הצפרדעים התעלמו מיצר הקיום שלהם, חנניה מישאל ועזריה למדו שהם צריכים להתעלם מיצר הקיום שלהם.

לאחר שהגענו לשלב זה של השיחה - שלמלאכים, ועל כל בריאה בעולם יש מלאך

ממנה, ולמלאכים יש ישות עצמית ויש רגש ישות, והם אינם רוצים להתבטל - נמשך ונאמר דבר נוסף חשוב לא פחות.

לא רק להתבטל מלאכים אינם מוכנים, ואדם אינו מוכן. במנתק מיצר הרע - בעת איני מדבר על יצר הרע, אני מדבר על יצר הקיום של האדם. לא רק להתבטל הוא אינו מוכן, אלא גם להתגמד, גם להתקטן.

יש נמרא המדברת במלאך - אמנם מלאך בשר ודם, אך בנראה הרבה יותר גבוה מכל מלאך. רבי יהושע בן פרחיה היה אחד מרבותינו ראשוני התנאים, נשיא ישראל. הנמרא מביאה בשם רבי יהושע בן פרחיה (מנחות קט ע"ב): "בראשונה, לפני שהייתי נשיא ישראל, כל מי שהיה אומר לי 'עלה לגדלה', הריני כפתו ומניחו לפני הארי." זה נורא! הייתי קושר אותו - רבותינו לא אכרו מליצות - הייתי קושר אותו, נושא אותו על כתפי, הולך אתו לגן חיות, פותח את הכלוב וזורק אותו פנימה. כי הוא הבין שלהיות נשיא ישראל זו התאבדות - עוד מעט נסביר מדוע.

אך חזרו עליו חבריו ושכנעו אותו שיקבל את הנשיאות. "עכשו, כל האומר לי 'רד ממנה', קמקום של רותחים הריני שופך עליו" עכשו שהייתי כבר לנשיא, לרדת אינני מוכן.

תדע לך שכן הוא - הוא מביא ראיה: שאול המלך ברח ממנה (שמואל א' כב). בתחלה הוא לא רצה להיות מלך, וגם כשהתבשר על המלוכה וכלם נאספו למעמד ההכתרה, הוא התחבא. רואים שגם אדם שבורח מהמלוכה, לרדת ממנה הוא כבר אינו מוכן.

השאלה הראשונה: מדברים כאן על מלאכים. "אם ראשונים במלאכים, אנו בבני אדם" (שבת קיב ע"ב) - זה לא נאמר על רבי יהושע בן פרחיה. לגבינו זה נאמר על הגאון מוילנא, שלא הגיע למדרגת אחד מרבותינו הגאונים, ואחד מהם לא הגיע למדרגת רבותינו האמוראים, ואחד מהם לא הגיע למדרגת רבותינו התנאים.

אנו מדברים כאן על תנא שהיה רב רבו של הלל ושמאי. מדבר כאן על אדם שברור שאין לנו שום משג בהתעלותו הרוחנית.

זה דבר אחד. אך דבר שני נזקב יותר: נניח, חלילה, רחמנא לעלם, שכן מקננות בו מדות - האם הנמרא צריכה לומר את זה? האם הנמרא צריכה להנציח את זה לדורות? לדבר בגנותו של רבי יהושע בן פרחיה או בגנותו של שאול המלך? מכרחים לומר שודאי אין בו גנות. אלא מה?

נתבונן במה שקורה כאן. בתחלה, מי שהיה אומר לי "עלה לגדלה", הריני כופתו ומניחו לפני הארי. מדוע? משום שזה לא היה חסר לו. מה רבי יהושע בן פרחיה עשה לפני שהיה נשיא? למד תורה, למד ולמד, התפלל וקיים מצוות.

אני מניח שאין יהודי בעולם שחמש מאות שנות חיים יספיקו לו, אם הוא רוצה

להתעלות. לא יסתפק במאה ועשרים שנות חיים. רבי יהושע בן פרחיה צריך את כאב הראש הזה של הנשיאות? אין לו זמן לעניינים האלה. הוא הבין שמי שרוצה לכפות עליו את כבד הראש הזה, הוא למעשה רוצה לכפות אותו ולהניח אותו לפני הארי. אך חזרו עליו חבריו ועשו אותו לנשיא. הוא נוכח שהנשיאות נותנת בוח. הוא נוכח שהקב"ה נותן בוח לנשיא ישראל, נותן בוח למלך ישראל, נותן בוח למנהיג ישראל. שאלו פעם את החרושי הרים, זכר צדיק לברכה, היכן הוא מוצא פנאי לכל עסקיו, גם להתעלות וגם להעלות אתו אחרים. הוא אמר שזו ברכה מיוחדת בתורה: "ופניתי אליכם" (ויקרא כו, ט) - שיהיה לכם פנאי לכל דבר.

זה נכון, אך נדאי שהנשיאות מרוממת. הנשיאות מגדילה, והרמב"ם כותב בהלכות מלכים (פרק ג, ו) על המלך: לבו לב כל ישראל. לפתע הוא באמת מכיל את כל עם ישראל כלו. "שמים לרום וארץ לעמק ולב מלכים אין חקר" (משלי כה, ג). הואיל והנשיאות גדלה אותו, וכעת יגיד לו מישחו לרדת ממנה - מדוע לרדת? לרדת ממנה, לחזור להיות תנאי? איך לומר? לחזור להיות רק תנאי - ולזאת הוא אינו מוכן. כי אם אדם כבר זוכה לגדל, אם אדם כבר זוכה להתרומם, הוא גם אינו מוכן שימשינו אותו - גם לא אם הוא מלאך, גם לא אם הוא תנאי.

מישהו שאל אותי פעם שאלה, ואני חושב שהתשובה ברורה מאוד לאור הדברים שאנו אומרים. הוא שאל אותי מדוע האברכים נותנים בכזו קלות צדקה, כשבאמת זה חסר להם לגמר את החדש. הם חותמים על הוראת קבע למוסדות ולישיבות, ונותנים סדרות של צ'קים לאלמנות ולעניים ולכל מה שרוצים מהם. נכנסים אליהם בפתקים של שלושה שקלים וחמשה שקלים, ואף אחד לא יוצא בלי מחצית שקל. הם נותנים, והם נותנים, והם נותנים, ויש להם מינוס, ויש להם אוברדראפט, וזה לא משפיע עליהם. כשאני הולך, הוא אומר, לאדם עשיר שאין לו משג כמה יש לו בבנק, כשאני מבקש אלף שקל - הוא בכלל לא יודע, לא כשהוא נכנס ולא כשהוא יוצא. בשבילו לתת אלף שקל זה יותר קל מאשר בשביל אברך לתת שקל. מדוע הוא לא נותן אלף שקל? למה הוא לא נותן שקל כמו שאברך נותן שקל?

אמרתי לו שהתשובה בה פשוטה. אותו אדם, אותו עשיר, על יסוד מה הוא בונה את הרגשת הישות שלו, את הערך העצמי שלו, את הדמוי העצמי שלו? הוא אוסף כסף, אוהב כסף, לא ישבע כסף. הוא אומר לעצמו: הגעתי למאה אלף - אני כבר שני מטרים למעלה; יש לי מאה וחמשים אלף - שנים ומחצה; יש לי ארבע מאות אלף שקל - אני כבר ארבעה מטרים; הוא נהיה מיליונר - הוא ענק; הוא מולטי-מיליונר - כבודו מלא עולם.

על מה הוא בונה את עצמו? על הכסף. מה אתה בא ומבקש ממנו? כסף. אתה רוצה

לחתך לו אצבע!

אך אברך אינו בונה את הדמוי העצמי שלו על הכסף. הוא בונה את הדמוי העצמי שלו - אם יש לו משפחה יפה וטובה, אם הילדים שלו הולכים בדרך, אם הוא מקדיש זמן לתורה, אם הבית מתעלה, אם הוא עצמו מתעלה. כסף זה דבר חשוב, אך לא החשוב ביותר.

אתה מבקש ממנו כסף? אתה מבקש ממנו דבר צדדי. הוא שוקל: בן לתת או לא לתת - הוא בן נותן. אך כשהוא נותן, הוא אינו מרגיש שעזב אותו משהו מהותי. אני חושב שהדברים האלו מאוד נכונים. אני רוצה לחזור לעקר השיחה. העקר שלנו הוא: כמו שציור חי ומרגיש את עצמו וחווה את עצמו - מצפודע ועד מלאך - אינו מוכן להתבטל, כך הוא גם אינו מוכן להתמזער. ההתמזערות אצלו היא בבחינת התאבדות. אנו חוזרים למלאכים שנצטוו - למלאך שנצטווה, לבוח העליון שנצטווה, להוציא "עין פרי עשה פרי" (בראשית א, יא). הוא לא מלא את יעודו, הוא לא מלא את שליחותו. מדוע?

כותב החזקוני (והדברים כתובים גם לבעלי התוספות על התורה, בראשית א, יא): אותו מלאך ממנה חשש מבצע ההוראה כלשונוה. הוא חשש שאם יוציא עצים שטעם העין ופריי שנה - כלומר, אם עין מנגו: קלפת עין מנגו, ענף עין מנגו, עלה עין מנגו - יהיה בטעם מנגו, בעלי חיים לא יקטפו רק את פרי המנגו. הם יאכלו גם את עלי המנגו וגם את ענפי המנגו. לא ישארו עצים.

הרבה יותר קל להגיע לגזע של העץ מאשר להגיע לפרי של העץ. כל אדם היה הולך ברחוב כשהוא לועס עלים - מסטיקים. למה הוא צריך להתאמץ לקטף פרי מנגו? קלפה קטנה בפה.

חשש המלאך שהוא ישאר עם ממלכה ממוזעת - וגם מלאך את זה אינו מוכן. אנו בעת מבינים מדוע, למרות שאין לו יצר הרע, הוא לא מלא אחר הפקדה - בגלל שיצר הרע אין לו, אך יצר ישות יש לו. והישות שלו: ככל שהממלכה שלו גדולה יותר, כך הישות שלו גדולה יותר. כפי שהעשיר: ככל שהרכוש שלו גדול יותר, כך הישות שלו גדולה יותר. כמו שעשיר אינו מותר על חלק מהרכוש, כך המלאך לא היה מוכן לותר על מספר העצים, ולא הוציא "עין פרי עשה פרי".

השאלה המתעוררת כאן היא אחת, והיא השאלה העקרית: בשביל מה אנו צריכים לדעת את כל זה? אין לנו עסק במלאכים, ואנו לא צריכים לדעת את ההיסטוריה של בריאת העולם, ולא צריכים לדעת אם המלאכים טעו או לא טעו - אלא אם כן תהיה בזה הוראה והדרכה לגבינו.

בראש ובראשונה, כי סתם כך התורה אינה רומזת גנות של בריאה. עבודה שהתורה

לא כתבה איזה עץ היה עץ הדעת, כי התורה אינה רוצה לנקב בגנות של ברואים (בראשית רבה טו, ז). אם בגנות של ברואים התורה אינה נוקבת, כל שכן בגנות של מלאכים התורה לא תנקב.

אך יתר על כן: אמרנו שהתורה היא ספר הוראות. לא יתכן שנעבר על פרשה כזאת ולא נלמד ממנה הדרך הלקה למעשה, משום שאך ורק בשביל זה היא נכתבה. כאן אנו נוחתים מנבחי מרומים אלינו.

אנו מחנכים, אנו לומדים ומנסים לישם את הנוראות העצומה שבפניעה בחבר. לדעת שהמלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא (אבות פ"ג מ"א), ולדעת שהוא כאלו שופך דמים (בבא מציעא נח ע"ב). לדעת שצריכים להזהר בכבוד החבר.

אך יש כאן שני פרטים שצריך לעמוד עליהם ולברר אותם:

א. מה נקראת פניעה בחבר?

ב. מה עושה הפניעה הזאת?

כלנו מבינים שפניעה בחבר - ללעג לחבר זה דבר נורא ואים, להקניט אותו זה דבר נורא ואים, לצחק עליו, לבזות אותו - דברים אלים.

ומה זה עושה לו? צביטה בלב. זה נכון. אני מניח שכל אחד מרגיש את זה כשזה נוגע אליו. זה נכון, אך זה לא הכל.

הייתי רוצה, ואני בטוח שאני צודק, לחלק בין שני סוגים של פגיעות.

יש פניעה בחבר שהיא נוראה ואימה, ומי שיעשה אותה אין לו חלק לעולם הבא, והוא כאלו שופך דמים. הכל נכון. יש דבר שנורא עוד יותר.

במה? בניה שיש מורה, או מרצה - אני נוקט דגמה - או ראש ישיבה או גננת, שחושבים שהם מכשרים. אין מורה שחושבת שהיא לא מכשרת, ואין ראש ישיבה שחושב שהוא לא מכשר. סביר להניח שבאמת אין אחד שלא מכשר.

יבוא מישהו ויגיד לאותו ראש ישיבה: "אתה יודע שהכובע שלך לא יפה." הוא פגע בו, עשה לו צביטה בלב. אך אם יבוא ויגיד לו: "אתה יודע שאתה לא יודע לומר שעור?" - הוא הרג אותו.

מדוע? בגלל שעל זה הוא בנה את הדמוי העצמי שלו. ואם פוגעים בדמוי העצמי

הזה - לא צביטה בלב. זה מזעור, זו תקיעת סבין בלב, גם אם היא צודקת.

לכן התורה אומרת לנו: תשמע, אתה לא יכול להגיד שאם היו לו מדות טובות זה לא היה פוגע בו, אם הוא היה משלם זה לא היה פוגע בו. במלאכים זה פוגע!

כי גם אם למלאך יש טריטוריה מסימת, הוא אינו רוצה שהיא תתנמר, הוא אינו רוצה שהיא תתמזער, הוא אינו רוצה להיות שולט על פחות.

אם מישהו בונה את עצמו לא על עצים - אם מישהו בונה את עצמו על שעור שהוא

נותן, אם הוא בונה את עצמו על זה שהוא יפה, שהוא נחמד, שהתקרית שלו עולה יפה - בדבר הזה צריך הכי הרבה להזהר, כי כאן זה לא רק צביטה בלב. כאן אתה פוגע בעצם הישנות שלו. כי לא רק להרג את כל בן האדם זה הרג - גם למזער אותו זה הרג. הפסוק אומר במשלי: "בן ארחות כל בצע בצע את נפש בעליו יקח" (משלי א, יט). למדה על זה הגמרא: מי שגזל את חברו שוה פרוטה, נפשו נוטל ממנו (בבא קמא קיט ע"א).

המדבר בנראה באחד שאם הוא בונה את עצמו על הפרוטה, אם הוא עובר על הפרוטה, אם הוא בסף לפרוטה - כל נפשו מתמצה כאן בפרוטה הזו. אם אדם בונה את עצמו על זה שיש לו כתב יד יפה - על כל מה שיבנה את עצמו - אין לנו משג על אילו דברים פעוטים וקטנוניים אדם עלול לבנות את עצמו. אך אם אתה יודע שהוא חושב שמשוהו בו מצלח - ואחרת בן אדם לא מחזיק מעמד אם הוא לא חושב שיש בו משהו מצלח, ואין אדם שאין בו משהו אחד מצלח - הזהירות הגדולה ביותר צריכה להיות לא לפגע באותו דבר, כי אז מערערים את כל הקיום שלו. אדם כזה יוצא שבור, אדם כזה יוצא אמלל. זה לא רק צביטה בלב - אדם כזה לא מוצא אחר כך את מקומו.

הנה לנו דגמה להבנת הפסוק הזה בהפקת לקח של בן אדם לחברו. הייתי רוצה את אותו פסוק להבין בהפקת לקח ודברים שבין אדם למקום. התנגלגלה לידי מחברת של בחור שלמד בישיבת פונבז' לפני בחמשים שנה ושמע שיחות מהרב דסלר, זכר צדיק לברכה. הוא רשם לעצמו רשומים מהשיחות האלו, והמחברת הזאת התנגלגלה לידי. מצאתי בה רשומי שיחה על הענין הזה של "עץ פרי עשה פרי" - מדוע הארץ לא מלאה את ההוראה, מדוע היא לא רצתה, לא הוציאה בסוף "עץ פרי עשה פרי", ומדוע היא נענשה בענשו של אדם. הדברים האלו שהרב דסלר אמר - בנראה הוא לא הספיק לרשם אותם לעצמו, או שהרשימה הזאת לא נמצאה - מכל מקום, הם אינם כלולים בחמשת פרקי "מכתב מאלהו", ויתכן שבאן זה פרסים ראשון שלהם.

הרב דסלר פתח את דבריו באותו מדרש שהזכרנו קדם: "אין לך כל עשב ועשב שאין לו מזל ברקיע שמכה אותו ואומר לו גדל" (בראשית רבה י, ו).

כאן נשאלות שתי שאלות. שאלה אחת שיש לה תשובה פשוטה וקלה - למרות שאנו נתן תשובה אחרת - ושאלה שניה שהיא הרבה יותר נוקבת.

השאלה הראשונה: מדוע דוקא עשב? נאמר: העשב זה הדבר הכי קטן, על אחת כמה וכמה עצים, הרים וגבעות. אך אם כך, לכאורה חז"ל היו אמורים להגיד: "אין לך כל בריאה ובריאה", "אין לך כל צמח וצמח". עשב - חז"ל רצו לומר עשב דוקא.

השאלה השנייה: מדוע צריכים להכות את העשב, מדוע לא מספיק שממריצים אותו, שאומרים לו?

השאלה הזאת תתעצם בעקבות נמרא הידועה מאוד במסכת שבת. הנמרא אומרת על "ויכלו השמים והארץ וכל צבאם" (בראשית ב. א): "כל הברואים נבראו בצביונם וברעתם" (שבת לו ע"ב-לח ע"א). אומר שם רש"י: כל נברא ונברא נשאל אם הוא מסכים להבראות, ואם הוא מסכים להבראות בצורה הזו שהוא נברא, וכל אחד הסכים כך להבראות.

כלומר, גם העשבים הסכימו להבראות, והם נבראו ברצונם. אם כך, מה אנו צריכים להכות אותם כדי שהם יצמחו? זו השאלה. אלו שתי השאלות של הרב דסלר: מדוע דקא עשב? ומדוע להכות?

התשובה שלו נפלאה. לכל הבריאה בלה, על כל מרכבותיה, יש תפקיד אחד. כל אחד מהברואים ממלא את חלקו, מימש את חלקו - או על כל פנים - באותו מגוון של הבריאה, באותו ממד שעבורו נבראה הבריאה. כל הבריאה בלה נבראה לדבר אחד: "כל פעל ה' למענהו" (משלי טו, ד).

כל מה שהקב"ה עשה, הוא עשה עבור - בכיכול - עצמו. כלומר, כדי שיעבדו אותו באמצעות הבריאה. על זה אומרת המשנה האחרונה במסכת אבות: "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא אלא לכבודו, שנאמר 'כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו'" (אבות ו, יא; ושעיהו מג, ז).

כל הבריאה בלה נבראה לכבוד שמים. שואל שפת אמת שאלה נפלאה: הרי אנו אומרים בתפלה "ברוך אלקינו שבראנו לכבודו". כלומר, אנו מצינים רק את עצמנו בברואים לכבוד שמים, לא את כל הבריאה בלה.

והתשובה שלו נפלאה עוד יותר: כל הבריאה בלה נבראה עבור כבוד שמים, אך במה היא אומרת כבוד שמים? "השמים מספרים כבוד א-ל ומעשה ידיו מגיד תהלה" (תהלים יט, ב). הבריאה אומרת כבוד שמים בשהאדם מנלה באמצעותה את כבוד שמים. כלומר, "ברוך אלקינו שבראנו לכבודו" - בעת יש לנו תפקיד. התפקיד שלנו להתבונן בשמים וללמד כבוד שמים, בעננים וללמד כבוד שמים, בגשם, בשלג, ברוח, בשמש, בפרח, בעץ, בפרי, בירק - בכל דבר לראות את יד השם, להתפעל, להכיר יותר, להבנע יותר, להודות יותר.

אמר הרבי בונים מפשיסחא: "מלאה הארץ קנייגד" (תהלים קד, כד) - הארץ מלאה אמצעים לקנות על ידם את הכרת הבורא.

זה נכון. כלומר, נשאל את עצמנו: מתי מלאנו לאחרונה את היעוד הזה? מתי

התפעלנו לאחרונה ממשהו? מתי אמרנו לאחרונה "מה רבו מעשיך ה'" (תהלים קד, כד)? למעשה אנו במדה מסימת מחטאים את מטרת יצירתנו, כי באמת האדם הנח בראש ובראשונה כדי לגלות כבוד שמים בבריאה.

אני רוצה להזכיר כאן מדרש ידוע. רבי שמעון בן שטח, נשיא ישראל, היה פשתני - הוא היה זורע פשתן (דברים רבה ג, ג; ירושלמי בבא מציעא ב, ה). הנמצא אומרת בכמה מקומות שזו המלאכה הקשה ביותר - פשתן צומח ומדלדל את הארץ, הוא צומח בקשי, וזו בנראה מלאכה לא מכניסה מאוד. אך רבי שמעון בן שטח לא היתה לו בררה - הוא היה צריך לחיות, היה צריך להתפרנס, היה פשתני.

הנורא מכל היה שכל העברת התורה, כל מסירת התורה באותו דור, היתה מטלת על כתפיו. משום שידוע שגיסו, ינאי המלך, הרג את כל החכמים, ורבי שמעון בן שטח היה היחיד שברח לאלכסנדריה של מצרים ונצל, עד שהענינים נרגעו ואחותו קראה לו שישוב ויחזור. ממילא הוא היה הרב היחיד בדור.

כל התלמידים רוצים ללמוד מפיו, ואין לו פנאי. אין לו פנאי כי הוא פשתני - הוא צריך לזרע את הפשתן, הוא צריך לקצר את הפשתן, הוא צריך לנקות אותו, הוא צריך למכר אותו.

מה עשו התלמידים? חשבו על הרב וחשבו גם על עצמם - ערכו מבית וקנו לו חמור. איזו התקדמות בבעלי המשרות! במקום להיות פשתני, הוא יהיה סבל - נשיא ישראל. זה היה חמור יד שלישית. החמור והרתמה שלו היתה כבר מאוד דהוייה, אך התלמידים רצו למסר לו חמור משפץ. הלכו ונקו את הרתמה ומצאו מרגלית קבועה בצנארו של החמור.

אני תמיד תמהתי מה עושה מרגלית ברתמה, עד שראיתי את כל אביזרי הקשוט למכוניות - הכנתי שיש דברים באלה.

יש רתמה בצנארו של החמור, והם באו לרבי שמעון בן שטח ואמרו: "רבי, התעשרת!"

"רבי התעשרת" זה בה נפלא - "רבי התעשרת" לא כדי שהוא יעשה כעת חפשה על שפת הים. "רבי התעשרת" - אתה יכול להקדיש לעצמך כעת ללמוד תורה וללמוד תורה. אנו התעשרנו "רבי התעשרת" - אלו חיי עולם.

שאל אותם: "מה קרה?"

"אנו מצאנו מרגלית בצנארו של החמור, ברתמה של החמור."

אמר להם: "לכו והשיבו אותה."

אמרו לו: "למדנו רבנו - אף על פי שגזל הגוי אסור, אבדת הגוי מתרת" (בבא קמא

ק"ג ע"ב). הרי הוא מכר את החמור עם הרתמה - בנראה זה היה חמור יד שלישית, הוא

קנה כבר רתמה משמשת, והוא בעצמו לא ידע שיש כאן מרגלית. מכר את זה בלי לדעת שיש כאן מרגלית, והוא אינו יודע שהוא בכלל אבד משהו. זה מציאה בשרה מבחינת ההלכה.

אמר להם: "כסבורים אתם ששמעון בן שטח אין להתעשר? אין שמעון בן שטח מבקש אלא שיתקדש שם שמים על ידו."

החזירו את המרגלית, והערכי הזה אמר: "ברוך אלקי שמעון בן שטח." עד כאן דברי המדרש. אני אומר: זה נפלא, זה מרגש מאוד. אך נבחן מה עומד כאן על שתי כפות המאזניים.

על הכף האחת: אם הוא ישאיר את המרגלית - מבחינת ההלכה הוא מכסה, זה בסדר. כעת הוא מרויח חיים שלמים של תורה, של תורה של רבי שמעון בן שטח, ושל כל התלמידים שלו.

מהעבר השני הוא מרויח דקה אחת של קדוש השם על ידי הערבי. זה לא משקל שונה. בודאי שזה לא משקל שונה - כי הדקה הזו שונה הרבה יותר מכל חיים בשלמותם! כי כל העולם הרי לא נברא אלא בשביל קדוש השם. "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו" - העולם נברא בשביל כבוד שמים. דקה אחת של כבוד שמים מכריעה את הכל.

ראייה ברורה ממסכת יומא (דף פו ע"א). הנקרא מדברת שם על ארבעה חלוקי כפרה שהיה רבי ישמעאל ברבי יוסי דורש. כלומר, יש דרוגים בעברות ובתשובה עליהן. מי שעבר על מצות עשה ועשה תשובה - אין הוא זו ממקומו עד שמוחלים לו. אם הוא עבר על לא תעשה - התשובה תולה ויום הכפורים מכפר. עבר על עברה שיש בה מיתות בית דין - תשובה תולה, יום הכפורים תולה, והיסורים מקריים. אך אם יש בידו עוון חלול השם, תשובה תולה ויום הכפורים תולה והיסורים תולים - רק המיתה מכפרת. שנאמר: "ונגלה באזני ה' צבאות אם יכפר העון הזה לכם עד תמיתון" (ישעיהו כב, יד).

יוצא כך: אם יש יהודי שיש לו את כל העברות שבועולם וזולת חלול השם, ומולו יהודי צדיק גמור ויש לו רק עברה אחת של חלול השם - של שניה אחת של חלול השם - הוא גרוע יותר מאותו יהודי שעבר על כל העברות שבועולם. מודיע? כי העולם נברא בשביל כבוד שמים, וחלול השם משמיט את הבסיס מהצדקת קיומו. אין לך זכות חיים - זה לא מתכפר אלא במות, או כמו שרבענו יונה אומר (שערי תשובה שער ה, ה) - במעשים של קדוש השם.

היה יהודי בירושלים, הרב נח נד וינטרוב, חבר כמה וכמה ספרים. הוא מספר שהוא פעם שוחח עם רבה של ירושלים, רבי יוסף חיים זוננפלד, ויצא לדבר על אחד

מהדמויות האפלות - מאלה שמחטיאים ומתעים את הרבים, מראשי עוקרי הדת בארץ. הוא שם לב שרבי יוסף חיים זוננפלד כל הזמן מלמד עליו זכות: אולי הוא לא יודע, אולי הוא לא חושב, אולי הוא לא מתכנן - אולי ואולי ואולי. וזה מאוד חרה לו. הוא אמר לו: "רגע! תורה היא וללמד אני צריך, אני רוצה להבין. אם אני אראה ביום הכפורים שחל בשבת - יהודי גלוי ראש הולך לבתל המערבי עם סיגריה ביד אחת וסנדריון ביד השנייה - מה אני אצטרף, לפי הרב, איך אני צריך לדון אותו?" צריך להגיד כך: זה שהוא אוכל - אולי הוא חולה מסכן, אולי תקף אותו בלמוס, אולי מתר לו לאכל ביום כפור לפי ההלכה. וזה שהוא מעשן - אולי הוא חושב שלא לעשן זה רק מנהג, אולי..."

הוא מסתכל על רבי יוסף חיים שלו בעין עקמה - בינינו, זה הרי לא רגיל. רבי יוסף חיים זוננפלד לא היה טפוש. ואמר: "הרי אם כל מטרת הבריאה היא להרבות כבוד שמים בעולם, ברגע שאנחנו מורידים את חמרת המעשה של אותו הפוקר, למעשה אנו מורידים את חלול ה' שישנו במעשהו!" אך מה נעשה?

השפת אמת כותב בתחלת ספר בראשית בשם ה"חדושי הרי"ם": "עולם" - זה מלשון העולם (שפת אמת בראשית, פרשת בראשית). יש העולם של הטבע בבריאה שמסתיר את אותו קדוש שם שמים שלכל דבר ודבר.

הדגל מחנה אפרים כותב על יוסף הצדיק: "ויהי איש מצליח" (בראשית לט, ב) - זה מלשון לצלח את הנגה. יוסף הצדיק היה יכול לפקע את מעטה הטבע. "וכל אשר הוא עשה ה' מצליח בידו" (בראשית לט, ג) - הוא ידע למצא את יד ה' בכל דבר, ידע להתפעל מכבוד השם בכל דבר.

אנו בה קטנים - כשאנו כבר מתפעלים ממשוה, זה רק מדברים גדולים. אנו מתפעלים מפיל, אנו מתפעלים מגורד שחקים. אומרים ברכה על הרים גבוהים, אומרים ברכה על הים הגדול (ברכות נד ע"א), אומרים ברכה על רעמים, אומרים ברכה על רוחות לא מצויות - "שכחו וגבורתו מלא עולם" (שם נט ע"א).

לא אומרים ברכה על רוח שאין בה שום דבר מיוחד, לא אומרים ברכה על שמש שזורחת בנחת, לא אומרים ברכה על גבעה קטנה. כי אדם מתפעל מדברים גדולים, מעצם מהותו, ולא מתפעל מדברים קטנים.

אומר הרב דסלר: לכן העשבים לא רצו לצמח. אמרו: "רבנו של עולם, אתה רוצה שנצא לכבוד שמים? אנשים לא יראו בנו כבוד שמים!" הארזים בלבנון היו מוכנים לצאת, וההרים הגבוהים היו מוכנים, והרעמים והברקים מוכנים - והעשבים לא רוצים, עד שלא מכריחים אותם.

זה רעיון נפלא, כאשר הוא רוצה שיהיו גם עשבים בעולם. ובאמת, האמת היא: מתי פעם אחרונה יש?

עד כאן ההקדמה. ממילא, אומר הרב דסלר, אנו נבין מדוע המלאך הממנה על הוצאת העצים לא רצה להוציא עץ שטעם העץ ופריו שונה.

משום שהמלאך אמר כך: "רבונו של עולם, את הפרות בני אדם צריכים, בעלי חיים צריכים - דרישת הבריות. אתה רוצה שהם יתפרנסו ממשוהו, שהם יאכלו משהו, שהם ישבעו ממשוהו - הם צריכים תפוזים, צריכים אפרסקים, צריכים לימונים וצריכים שזיפים. צריכים.

"אך אם תעשה להם דבר נוסף, שבאמת הם לא צריכים אותו - תעשה שגם לקלפה של העץ יהיה נוחת של שזיף, לקלפה של העץ יהיה טעם של שזיף - את זה הם לא צריכים. אבל מה, אתה רוצה לעשות את זה? כדי שהם יתפעלו? רבונו של עולם, זה נסיון עבודה! זה נסיון שהם לא יעמדו בו, כי אנשים לא מתפעלים!"

אני זוכר שהרב אברמסקי היה אומר: בברכת המזון אנו מודים על שלושה דברים. בתחלת ברכת המזון: "הזן את העולם כלו בטובו, בחן בחסד וברחמים" (ברכת המזון).

על מה מודים כאן? על חסד אני יודע מה הוא, רחמים אני יודע מה הם. מה הוא חן?"

הוא אומר: זו ברכה מיחדת. תראה איזה חן יש לתפוח, תראה איזה חן יש לתפוח, תראה מרקם, תראה צבע, תראה נוחות, תראה הכל. תתפעל מהבורא! זה הדבר הראשון שמודים עליו - כדי להסב עליו את תשומת הלב. עד כאן דברי הרב דסלר.

אם כך אין לנו כאן ממש חטא של המלאך. המלאך שמר על כבוד שמים, לא רצה להעמיד את האדם בפני נסיון שהוא לא יעמד בו. חייבים טובה לאותו מלאך!

אם כך, במה הוא קבל, בכיכול, את ענשו? זה גם לא יהיה ענש. במה נפקדה האדמה עליה?

כשהאדם חטא, התקללה האדמה: "ארורה האדמה בעבורך... וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה. בזעת אפיד תאכל לחם עד שובך אל האדמה" (בראשית ג, יז-יט).

כי אם כל דבר נברא עבור כבוד שמים, אנו מכירים תודה יותר ומודים יותר ואנו משבחים יותר על דבר שעולה לנו בקשי. אם כל דבר היה לנו בקלות רבה, לא היינו מתחשבים אליו, לא היינו מכירים בו, אולי לא היינו מכירים עליו טובה.

וברגע שהאדם יגע עשר יגיעות עד שיש לו את הפת, הוא מברך עליה אחרת בברכה ראשונה, הוא מברך עליה אחרת בברכה אחרונה - בגלל שזה עלה לו בזעה.

ולא לחנם אנו אומרים "שהחינו" רק על פרי שבא משנה לשנה, שאין לנו אותו כל השנה (שלחן ערוך ארח חיים סימן רכה, ג) - רק אז אנו יודעים להכיר אותו, רק אז אנו יודעים להגיד עליו תודה.

אנו מודים לקב"ה שהגענו ליום הזה, שאנו מכירים את חסדו הגדול גם על דברכן, גם על שזיף, גם על פרי חדש.

הואיל ואמרנו שכל דבר אנו צריכים לשאף להוראה שיש לנו ממנו, להדרך שיש לנו ממנו - מה רוצים מאתנו?

רבי נחמן מברסלב, לפני ברכת המזון - אשריו מי שיכול להיות כאמור - בכל יום לפני ברכת המזון הוא היה מודה הודיה פרטית משלו.

היה מסתפל על השלחן והיה אומר: "רבונו של עולם, תודה על השלחן, תודה על המפה, תודה על הצלחת, תודה על הספוגים, תודה על החביתה, תודה על החמאה, תודה על הגבינה, תודה על הריבה, תודה על הזיתים."

למה לברך את הכל בכריכה אחת של ברכת מזון אחת? למה לא לראות את חסד השם שבכל דבר ודבר?

כי אם באמת טעם העץ והקלפה היו שווים, היינו צריכים להכיר טובה לא רק על התפוח, אלא על קלפת העץ של התפוח. כבר יש לנו תפוח - צריכים להכיר תודה לא רק על התפוח: על הטעם שבתפוח, על הניחוח שבתפוח - יש לנו ברכה על הריח שבתפוח, יש לנו ברכה על התפוח עצמו - על המרקם שבתפוח, על הרעננות של התפוח, על הויטמינים שבתפוח.

להתחיל לפרק את הדברים כדי לראות יותר בחינות של הכרת הטוב ולהודות עליהן. ממילא נקים את מה שבשבילו נבראנו - נקים את ראית כבוד שמים בכריאה.